

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (09.07.2019) (in Ukrainian)

4. Lukianova, L.B. (2011). Non-formal adult education: challenges and perspectives: pol.-ukr., ukr.-pol. shchorichnyk za red. T. Levovytskoho, I. Vilsh, I. Ziaziuna, N. Nychkalo. Chenstokhovo: Kyiv. Vyp. XIII. S. 377–333. (in Ukrainian)

5. On approval of the Regulations on distance learning. (2013). Nakaz MON № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (16.07.2019) (in Ukrainian)

12. About the National Doctrine. (2002). Ukaz Prezydenta Ukrainy № 347/2002. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (11.07.2019) (in Ukrainian)

6. Sardalova E. (2018). Online courses in Ukraine teach to teach, communicate and be citizens. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/online-osvita-v-ukraini/29672247.html> (12.07.2019) (in Ukrainian)

7. EdEra – студія онлайн-освіти. (2019). Офіційний сайт. URL: <https://www.ed-era.com/about/> (03.07.2019) (in Ukrainian)

8. Prometheus. (2019). Офіційний сайт. URL: <https://prometheus.org.ua/about-us/> (23.07.2019) (in Ukrainian)

УДК 37.091.214:348(477)

Нагрибельний Ярослав Анатолійович – кандидат історичних наук, декан факультету судноводіння Херсонської державної морської академії

ORCID iD 0000-0003-3266-5798

E-mail: yar1507@ukr.net

РОЛЬ АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА В РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті на основі аналізу педагогічних праць Івана Андрійовича Зязюна визначено вплив його наукових ідей на розвиток педагогічної освіти в Україні. Зазначено, що фундаментальні основи майстерної педагогічної діяльності вчителя складають, на думку І.А. Зязюна, такі аспекти: цільовий, зорієнтований на цілісну особистість учня як самоцінність, змістовий, спричинений появою авторизованих варіантів навчальних курсів, процесуальний, що уможливує корелювання методики і змісту відповідно до особистісного розуміння і стилю, професійно-особистісний, за якого актуалізуються самобутні і неповторні вміння та особистісні якості педагога, що характеризують його акторську майстерність, рефлексію згідно з власною, ексклюзивною педагогічною дією.

Аналіз змісту наукових студій Івана Зязюна переконує, що концептуальні засади педагогічної майстерності побудовані на засадах етнопедагогіки, культурології, історії, дидактики.

Ключові слова: педагогічна спадщина Івана Зязюна, особистість, учитель, учень, педагогічна майстерність, людиноцентризм, філософія освіти.

Nahrybelnyi Yaroslav – Candidate of Historical Sciences, the Head of the Navigation Faculty of the Kherson State Maritime Academy

ORCID iD 0000-0003-3266-5798

E-mail: yar1507@ukr.net

THE ROLE OF THE ACADEMICIAN IVAN ZIAZIUN IN THE PEDAGOGICAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Abstract. *The article analyzes the influence of the scientific ideas of Ivan Andriiovych Ziaziun on the formation and development of pedagogy in independent Ukraine on the basis of the analysis of his pedagogical works.*

The versatility and heterogeneity of the researcher's interests have been determined, since his writings have raised topical and complex philosophical, psychological and pedagogical problems. Consistency of the academician's ideas with the ideas of the competence approach, which is being implemented in all educational establishments and foresees shifting of accents from the accumulation of a certain knowledge to mastery their application in various educational and life situations is established. It is determined that the foundations of the teacher's pedagogical activity are, according to I. A. Ziaziun, the following aspects: targeted aspect, which focuses on the whole personality of the student as self-worth; semantic aspect, caused by the emergence of authorized variants of training courses; procedural aspect, which allows correlation of methodology and content according to personal understanding and style; professional and personal aspect, which updates the original and unique skills and personal qualities of the teacher characterizing his acting skills and reflection in accordance with his own exclusive pedagogical action.

In this context, the role of the artistic and emotional spheres, improvisation, as well as artistic and pedagogical creativity of the teacher's personality increases.

The analysis of the content of scientific studies of Ivan Ziaziun convinces that the conceptual foundations of pedagogical excellence are based on the principles of ethno pedagogy, cultural studies, history, and didactics. As a teacher and the rector of the Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical

University, and the Minister of Education of Ukraine, the educator scientifically substantiated and practically tested the basic provisions and effective ways of forming pedagogical skills in future teachers. He proposed to introduce such educational discipline as «Pedagogical Mastery» into the educational process of pedagogical institutions of higher education, which made it possible to identify a new direction in the development of pedagogical science – the formation of pedagogical skills of future teachers.

Key words: *Ivan Ziazun's pedagogical heritage, personality, teacher, student, pedagogical skills, humanocentrism, philosophy of education.*

Постановка проблеми, її актуальність. Постать Івана Андрійовича Зязюна, видатного науковця, академіка НАПН України, педагога-практика, директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, стала знаковою у становленні й розвитку педагогічної думки не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Про це свідчить той факт, що американський біографічний інститут 1998 р. визнав Івана Андрійовича Зязюна «Людиною року».

Вивчення багатой педагогічної спадщини дослідника засвідчує наукову цінність та актуальність його педагогічного досвіду, багатовекторність та оригінальність його педагогічних ідей. Науковцеві належить понад 500 наукових праць, з-поміж яких численні монографії, підручники, посібники, статті, що допомогли багатьом студентам і вчителям-практикам оволодіти основами педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти педагогічної спадщини Івана Андрійовича Зязюна досліджували Г. Васянович, М. Вовк, Ю. Грищенко, О. Дубасенюк, В. Кремень, А. Кузьмінський, Л. Ликтей, Н. Ничкало, О. Отич, В. Рибалка, О. Романовський, В. Секретар, О. Семенов, В. Сидоренко, Ю. Степура та інші науковці.

А. Кузьмінський визначив наукові засади людиноцентричної педагогіки Івана Зязюна. Г. Васянович обґрунтовує, що теоретико-практична діяльність дослідника має неоціненне значення для розвитку української та зарубіжної педагогіки, зазначаючи, що провідними філософсько-педагогічними положеннями науковця є ті, що розвивають сутність Людини, її виховання, засадничі ідеї педагогічної майстерності вчителя, філософії освіти, естетичні чинники розвитку особистості тощо. У працях О. Романовського зроблено докладний аналіз витоків формування потужної наукової школи академіка, висвітлено основні ідеї та ключові напрями, які розробляють учні й послідовники вченого-педагога. На думку А. Кузьмінського, «праці академіка Івана Андрійовича Зязюна, його унікальний соціально-педагогічний досвід – глибоке джерело для

педагогічних і психолого-педагогічних досліджень» [7, с. 100]. Однак, як переконує аналіз спеціальної літератури, цей досвід потребує узагальнення й систематизації. На нашу думку, ідеї Івана Зязюна повинні бути відображені в змісті підручників і посібників з історії педагогіки незалежної України з огляду на їх перспективність і наукову значущість. Це й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета статті – проаналізувати педагогічні праці Івана Андрійовича Зязюна й визначити вплив його наукових ідей на розвиток педагогічної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз праць Івана Зязюна засвідчує багатогранність і різновекторність його інтересів, адже в них порушено актуальні й складні філософські, психологічні й педагогічні проблеми. На думку науковця, у побудові сучасної парадигми освіти провідне значення належить «філософії життя» як «опозиції класичному раціоналізму, реакції на кризу механістичного природознавства, технократизму». Філософські роздуми Івана Зязюна висвітлено в його фундаментальних працях «Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії», «Філософія, освітні стратегії і якість національної освіти», «Філософія поступу і прогнозу освітньої системи», «Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти», «Філософія педагогічної дії», «Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект», «Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти» тощо.

Предметом дослідження науковця були проблеми врівноваження протиріч і протилежностей у системі освіти й виховання – важливій царині соціального поступу. Наскрізною ідеєю праць Івана Зязюна є ідея гармонійного розвитку особистості на засадах Істини, Добра, Краси, Творчості, Свободи. Дослідник вважав, що «... необхідна побудова цілісного процесу набуття знань, адекватних життю, побудова органічного комплексу гуманітарно-соціально-історичних, природничо-наукових і художніх дисциплін, об'єднаних єдністю гуманістичних смислів і духовно-моральних цілей» [8, с. 215]. На його думку, освіта є процесом та умовою розвитку духовних начал народу й кожного індивіда. Метою національної за змістом освіти є виховання людини. Це актуалізує проблему людської сутності, яку науковець розглядає комплексно на засадах діалектичного розвитку, гуманістичної, культурологічної методології, що уможливорює розгляд проблеми у взаємозв'язку людини з довіллям, власним «Я», своїм призначенням і майбутнім.

Цікавою є думка Івана Зязюна про те, що «Суккупність ідей, теорій і підходів, які обираються як методологічні засади наукового пошуку, складає ту «призму», через яку й завдяки якій з'ясується сутність об'єкта

дослідження, моделюються уявлення про нього, здійснюється пошук засобів та умов удосконалення, ефективного розвитку» [8, с. 41].

Науковець усвідомлює, що проблема розвитку особистості завжди залишається відкритою й потребує нових досліджень, оскільки її вирішення залежить від багатьох чинників – соціальних, психологічних, – а також від тих конкретних соціально-історичних умов, у яких перебуває особистість. Дослідник пише: «У сучасному до надзвичайності складному світі, коли людське співтовариство вимушене вирішувати об'єктивно поставлені завдання самозбереження і розвитку в умовах глибоких змін практично в усіх сферах організації його життєдіяльності і в суспільстві відбувається перегрупування сил, людський чинник набуває особливого значення. Актуалізується проблема активізації суб'єктів історичної дії, зростання відповідальності в умовах об'єктивно зростаючої потреби і реального поглиблення їх самовизначення. В цих умовах ускладнюються їхні контакти і в той же час зростає та загострюється необхідність розширення взаємодії суб'єктів усіх рівнів (від особистості до держави)» [10, с. 601].

У цьому контексті особливої значущості набуває освіта, функції якої докладно проаналізовано науковцем, на думку якого, зростає роль завдань, пов'язаних з формуванням у молоді якостей самореалізації в розв'язанні економічних, політичних, ідеологічних, наукових, освітніх, виховних, державотворчих проблем. Водночас у дослідженнях Івана Зязюна акцентовано, що кінцевим результатом сучасної освіти є внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути добротворцем. Найвищий результат освіти – духовний стан нації, зростання національної самосвідомості, коли в суспільстві існують ідеї, які мають загальний інтерес і можуть бути доступними для кожного громадянина [5, с. 24]. Ці ідеї суголосні положенням концепції нової української школи.

Іван Андрійович Зязюн усвідомлював, що підготувати таку особистість може лише вчитель-майстер. Саме тому значну кількість його праць присвячено розвитку педагогічної майстерності, що, на думку науковця, хоч і виявляється в діяльності, проте її не можна обмежити лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь, тому сутність майстерності криється в особистості вчителя, його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей [8, с. 25]. Науковець виокремив такі складники педагогічної майстерності:

- знання й високий рівень загальної культури. Загальнонаукові знання. Наукова ерудиція з обраної спеціальності. Розуміння психології учнів і закономірностей формування їх особистостей. Оволодіння сучасною дидактичною системою, теорією навчання й виховання, методикою

викладання свого предмета;

- практичні уміння й навички. Гностичні уміння встановлюють відношення між окремими процесами, фактами, поняттями і явищами. Предметні уміння і навички. Професійні уміння і навички, відповідні кожній функції педагога.

- професійно необхідні якості педагога. Громадянські й соціально значущі якості: ідейна переконаність і суспільна активність. Спрямованість особистості: любов до учнів і бажання з ними працювати. Висока інтелектуальна активність і пізнавальна самостійність. Педагогічні здібності. Культура мови і мовленнєві навички» [8, с. 366].

Іван Зязюн обґрунтовує висновок про те, що знання педагога – не сума засвоєних дисциплін, а особистісно усвідомлена система, де є місце власним оцінкам, критичним поглядам, і майстерність полягає в «олюднюванні», натхненності знання [8, с. 27-28]. Цю думку вважаємо суголосною ідеям компетентнісного підходу, що реалізується нині в усіх закладах освіти й передбачає зміщення акцентів із накопичення певного обсягу знань на майстерне їх застосування в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях,

Фундаментальні основи майстерної педагогічної діяльності вчителя складають, на думку Івана Зязюна [4, с. 6], такі аспекти: цільовий, зорієнтований на цілісну особистість учня як самоцінність, змістовий, спричинений появою авторизованих варіантів навчальних курсів, процесуальний, що уможливорює корелювання методики і змісту відповідно до особистісного розуміння і стилю, професійно-особистісний, за якого актуалізуються самотутні і неповторні вміння та особистісні якості педагога, що характеризують його акторську майстерність, рефлексію згідно з власною, ексклюзивною педагогічною дією. У цьому контексті підвищується роль художньо-емоційної та артистичної сфери, імпровізаційності, художньо-педагогічної творчості особистості педагога.

Педагогічна майстерність хоч і виявляється в діяльності, проте її не можна обмежити лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь, тому сутність майстерності криється в особистості вчителя, його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей [9, с. 153]. Нам імпонує думка науковця про те, що «Високий рівень майстерності надає нові якості всій роботі педагога: формується професійна позиція, що акумулює в собі вищі рівні спрямованості, знання і готовність до дії; розвинуті знання стають інструментом для самоаналізу і виявлення резервів саморуку; високий рівень здібностей стимулює розкриття особистості, а вдосконалення педагогічної техніки – пошук результату, адекватного задумові» [8, с. 29].

Аналіз змісту наукових студій Івана Зязюна переконує, що

концептуальні засади педагогічної майстерності побудовані на засадах етнопедагогіки, культурології, історії, дидактики. Працюючи викладачем, ректором Полтавського педагогічного інституту імені В.Короленка, міністром освіти України, педагог науково обґрунтував і практично перевіряв основні положення та ефективні шляхи формування педагогічної майстерності в студентів-майбутніх педагогів. Він запропонував увести в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти таку навчальну дисципліну, як «Педагогічна майстерність», що уможливила виокремлення нового напрямку в розвитку педагогічної науки – формування педагогічної майстерності майбутніх педагогів.

Дослідник переконливо доводив, що досягнення педагогічної майстерності можливе за умови систематичної копіткої роботи, оскільки цей процес надзвичайно складний. Сутність майстерності Іван Зязюн вбачав в особистості вчителя, у його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання [8, с. 25].

Науковець виходив з того, що самореалізація особистості є психологічним утворенням, з огляду на це визначати шляхи її формування доцільно на психологічних засадах. Саме тому обґрунтовує думку, згідно з якою самореалізація в освітній системі відбувається в межах психологічно зорієнтованих методичних моделей, що ґрунтуються на розробленнях зарубіжних і вітчизняних дослідників. До них дослідник відносить вільну, особистісну, розвивальну та формувальну моделі. Так, *вільна модель* зумовлює самостійність учня, щоправда з допомогою вчителя, у визначенні інтенсивності та пролонгованості в часі навчальних занять, вільне планування часу, самостійний засобів навчання. Психологічна мета *особистісної моделі* полягає в тому, щоб забезпечити учням загальний розвиток, у тому числі пізнавальний, емоційно-вольовий, моральний і естетичний. Учіння відбувається на високому рівні складності, водночас педагог створює умови для формування атмосфери довірливості, варіативності освітнього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів навчання. Водночас *розвивальна модель* спрямована на перебудову навчальної діяльності учня для забезпечення теоретичного мислення, рефлексії, самостійності у вирішенні різних навчальних завдань. *Активізувальна модель* спрямована на підвищення рівня пізнавальної активності учнів за рахунок включення в навчальний процес проблемних ситуацій, опори на пізнавальні потреби та естетичні почуття. *Формувальна модель* зумовлює вплив на розумовий розвиток

учня означає здійснення цілеспрямованого управління процесом засвоєння знань і умінь [2, с. 16-17].

У сучасних соціально-політичних умовах особливої актуальності для українських студентів – майбутніх учителів набуває ідея Івана Андрійовича Зязюна, що у XXI столітті має домінувати людиноцентрична педагогіка, що виявлялася в особливій увазі педагога до проблем учителя. Ці ідеї були втілені в комплексній програмі «Вчитель», розробленій під керівництвом Івана Зязюна. Основні положення цієї програми реалізовано і в новому Законі України «Про вищу освіту». Іван Зязюн також акцентує увагу на тому, що інноваційні процеси в освіті потребують інтелектуальної, емоційної і вольової взаємодії. Розвиток та узгодженість цих складників визначають значною мірою ефективність освітніх процесів. Важливо враховувати й інтелектуальну компетентність, ініціативу, творчість, саморегуляцію, унікальність розумового розвитку суб'єктів освітнього процесу. [6, с. 76].

Серед представників наукової школи Івана Зязюна – доктори і кандидати педагогічних наук, які втілюють ідеї педагогіки добра, культуровідповідності, дитиноцентризму в освітньому процесі. Під керівництвом академіка захищено 22 докторських і 20 кандидатських дисертацій з актуальних педагогічних проблем. Як слушно зазначають дослідниці аксіологічних засад розвитку наукової школи академіка Івана Зязюна М. Вовк, Ю. Грищенко, «аксіологічні актуалітети спадщини академіка І. Зязюна визначають провідні напрями розвитку його наукової школи теорії і практики педагогічної майстерності, відомої в Україні та за її межами (теоретико-методологічні засади розвитку педагогічної освіти, функціонування системи післядипломної освіти, теорія і практика мистецької освіти, професійної підготовки вчителів мистецьких дисциплін, персонілогічний аспект розвитку педагогічної думки, зарубіжний досвід підготовки вчителя, мистецтвознавчі дослідження у контексті педагогічного потенціалу мистецтва, психолого-педагогічні аспекти розвитку дітей та молоді, ретроспектива становлення національної освіти)» [1, с. 15].

Висновки та перспективи подальших досліджень . Як свідчить аналіз змісту педагогічних, філософсько-педагогічних, психолого-педагогічних праць науковця, їхніми ключовими словами є такі, як особистість, учитель, учень, педагогічна майстерність. Педагогічна творчість Івана Зязюна характеризується різноаспектністю напрямів досліджень, якими він займався. У процесі аналізу педагогічного доробку Івана Зязюна доходимо висновку про його значний внесок в українську та світову педагогіку, зокрема й історію педагогіки, дидактику, теорію виховання. Висловлені науковцем ідеї сьогодні на часі й потребують нових досліджень.

Список використаних джерел

1. Вовк, М., Грищенко Ю. (2018). Наукова школа академіка І.А.Зязюна: Аксиологічні актуалітети розвитку. *Естетика і етика педагогічної дії*. Вип. 18. С. 44-55.
2. Зязюн, І. А. (2000) Концептуальні засади теорії освіти в Україні. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. № 1. С. 11-24.
3. Зязюн, І. А. (2003). Освітні парадигми в контексті філософських ідей. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Українсько-польський журнал за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. Київ; Ченстохова. Вип. 5. С. 213-226.
4. Зязюн, І.А. (2011). Педагогічна майстерність – технологія педагогічної дії. Іван Андрійович Зязюн. *Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 20-21 травня 2011 р. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка. С. 6-12.
5. Зязюн, І.А. (2003). Світоглядна парадигма освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. праць. Українська інж.-пед. академія. Х. Вип. 5. С. 24-31.
6. Зязюн, І. А. (2001). Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* : Науково-методичний журнал. № 1. С. 73-85.
7. Кузьмінський, А. І. (2015). Людиноцентрична педагогіка І. А. Зязюна. *Science and Education a New Dimension*. Pedagogy and Psychology, III (26), Issue: 50. URL: www.seanewdim.com
8. Педагогічна майстерність: підручник (2008). І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. К.: СПД Богданова А.М. 376 с.
9. Семеног, О.М. (2013). Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: лінгвоаксіологічний аспект. *Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна* : зб. наук. пр. Редкол.: Н.Г.Ничкало (голова) та ін. Упорядн. : Н.Г. Ничкало, О.М.Боровік. К. : Богданова А.М. С. 153-160 с.
10. Філософія педагогічної дії : монографія (2008). І. А. Зязюн. Київ; Черкаси : [Б. в.]. 608 с.

References (translated and transliterated)

1. Vovk M., Hryshchenko Yu. (2018). Scientific school of the Academician I.A.Ziazun: Axiological approach of the development. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*. Vyp. 18. S. 44-55. (in Ukrainian)
2. Ziazun I. A. (2000). Conceptual foundations of the education theory in Ukraine. *Pedahohika i psykholohiya profesinynoi osvity*. №1. S. 11-24. (in Ukrainian)
3. Ziazun, I. A. (2003). Educational paradigms in the context of

philosophical ideas. *Profesiyna osvita: pedahohika i psykhohohiya*. Ukrayins'ko-pol's'kyy zhurnal za red. I. Ziaziuna, T. Levovyts'koho, N. Nychkalo, I. Vil'sh. Chenstokhova; Kyyyiv: Vydavnytstvo Vyshchoyi Pedahohichnoyi shkoly u Chenstokhovi. Vyp. 5. S. 213-226. (in Ukrainian)

4. Ziaziun, I.A. (2011). Pedagogical Mastery – technology of pedagogical action. *Teoriya i praktyka pidhotovky maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi diyi: Materialy Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi*. 20-21 travnya 2011 r. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka. S. 6-12. (in Ukrainian)

5. Ziaziun I.A. (2003). Worldview paradigm of Education. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity: zb. nauk. prats'*. Ukrayins'ka inzh.-ped. akademiya. Kh. Vyp. 5. S. 24-31. (in Ukrainian)

6. Ziaziun, I. A. (2001). Technological development of education as historical continuity. *Neperervna profesiyna osvita: teoriya i praktyka: Naukovy-metodychnyy zhurnal*. № 1. S. 73-85. (in Ukrainian)

7. Kuz'mins'kyy, A. I. (2015). Human oriented Pedagogy of I. A. Ziaziun. *Science and Education a New Dimension*. Pedagogy and Psychology, III (26). Issue: 50. URL: www.seanewdim.com (in Ukrainian)

8. Pedagogical Masterity (2008). Pidruchnyk. I.A. Ziaziun, L.V. Kramushchenko, I.F. Kryvonos ta in.; za red. I.A. Zyazyuna. 3-tye vyd., dopov. i pererobl. K.: SPD Bohdanova A.M. 76 s. (in Ukrainian)

9. Semenoh, O. M. (2013). Pedagogical Masterity of the Academician Ivan Ziaziun: lingvoaxiological aspect. *Pedahohichna maysternist' akademiika Ivana Ziaziuna*: zb. nauk. pr. Redkol.: N.H.Nychkalo (holova), ta in. Uporyadn.: N.H. Nychkalo, O.M. Borovik. K.: Bohdanova A.M. S. 153-160 (in Ukrainian)

10. Philosophy of pedagogical action. (2008). Monohrafiya. I. A. Ziaziun. Kyyyiv; Cherkasy: [B. v.]. 608 s. (in Ukrainian)

УДК 159.9:378-043.83[172:005.336.5]

Піддячий Володимир Миколайович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
ORCID ID 0000-0002-8596-6749
E-mail: pvm2010@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті зосереджено увагу на важливості й доцільності формування громадянської компетентності майбутніх педагогів з метою сприяння розбудови громадянського суспільства в Україні. Визначено поняття «умови», «психологічні умови», «формування